

RECENZÍÓK

Szerző:

Vitrai József
Széchenyi István Egyetem
Egészség-és Sporttudományi
Kar, Pszichológia és
Egészségügyi Menedzsment
Tanszék, Győr

Cikkadatok:

DOI: [10.58701/mej.24050](https://doi.org/10.58701/mej.24050)

Beküldve: 2026. 07. 21.

Elfogadva: 2026. 08. 06.

Megjelentetve: 2026. 09. 07.

2026. 4. évfolyam 3. szám

Copyright © 2026 Vitrai
József. Kiadó: Magyar
Népegészségügy Megújításáért
Egyesület. Ez egy nyílt
hozzáférésű cikk a CC-BY-SA-
4.0 licenstszerződés alapján.

Cikkismertetés: Betegségeket kezelünk vagy egészséget fejlesztünk? Mit taníthat nekünk egy WHO Bulletin-cikk a rendszerszemléletről?

*Article review: Treating Diseases or Promoting Health?
Lessons from a WHO Bulletin Perspective on Systems
Thinking*

Kulcsszavak: rendszerszemlélet; komplex adaptív rendszerek;
egészségfejlesztés; globális egészség; egészségügyi rendszerek
átalakítása

Keywords: *systems thinking; complex adaptive systems; health
promotion; global health; health systems transformation*

Ajánlás

A WHO Bulletin tanulmánya nem új egészségfejlesztési módszereket vagy szervezeti modelleket kínál, hanem szemléletváltásra, ezen keresztül pedig az egészséget alakító rendszerek fokozatos átalakítására ösztönöz. Az egészség alakulását olyan összetett társadalmi, gazdasági, környezeti és egészségügyi rendszerek együttes működése határozza meg, amelyek csak rendszerszemléletben érthetők meg és alakíthatók. A tanulmány legfontosabb tanulsága ezért talán nem egy új módszer vagy modell bemutatása, hanem annak felismerése, hogy az egészség fejlesztése elsősorban nem programok megvalósítása, hanem az egészséget alakító rendszerek tanulási és alkalmazkodási képességének erősítése. Ez a szemlélet új lehetőségeket nyithat a hazai népegészségügy előtt is.

A cikkismertető a *Systemic path to global health 2050* című közleményt mutatja be.

BEVEZETÉS

Ritkán jelenik meg a *WHO Bulletinben* olyan tanulmány, amely ennyire nyíltan megkérdőjelezi a globális egészségpolitika egyik alapfeltevését. A szerzők nem csupán egy-egy beavatkozás vagy program eredményességét vitatják, hanem azt a gondolkodásmódot, amely az egészség javítását elsősorban betegségek megelőzésén és kezelésén keresztül kívánja elérni. Ehelyett egy rendszerszemléletű megközelítés mellett érvelnek, amely szerint az egészséget nem különálló tényezők, hanem egymással kölcsönhatásban álló biológiai, társadalmi, gazdasági és környezeti rendszerek alakítják.

A tanulmány ugyan a globális egészségpolitika jövőjéről szól, üzenete azonban jóval általánosabb. A bemutatott szemlélet nemcsak nemzetközi vagy országos szinten alkalmazható, hanem ugyanúgy segítheti egy település, egy intézmény vagy akár egy helyi közösség egészségfejlesztési gyakorlatát is. Éppen ezért a cikk nem csupán új szakpolitikai javaslatokat fogalmaz meg, hanem az egészségről való gondolkodás új keretét kínálja.

Mielőtt áttekintenénk a szerzők érveit, érdemes tisztázni néhány olyan alapfogalmat, amelyek a rendszerszemlélet megértéséhez nélkülözhetetlenek.

AZ EGÉSZSÉG RENDSZERSZEMLÉLETŰ ÉRTELMEZÉSE

A tanulmány megértéséhez először azt kell tisztáznunk, mit jelent a rendszer fogalma. A szerzők ugyanis az egészséget nem elszigetelt tényezők eredményeként, hanem egy komplex adaptív rendszer működésének következményeként értelmezik.

A komplex adaptív rendszer sok egymással kapcsolatban álló különböző elemből áll. Az elemek folyamatosan hatnak egymásra, alkalmazkodnak egymáshoz és környezetük változásaihoz. A rendszer működését ezért nem lehet az egyes elemek külön-külön vizsgálatával megérteni, mert kölcsönhatásaik a rendszer egészének olyan új (emergens) tulajdonságait hozzák létre, amelyek egyik elemre sem jellemzők önmagukban. Mivel maga a rendszer is folyamatosan alkalmazkodik a változásokhoz, működése nem irányítható egyszerű ok-okozati logika alapján: ugyanaz a beavatkozás eltérő körülmények között más eredményhez vezethet.

Jó példa erre maga az egészségügyi rendszer. Működését nemcsak az egészségügyi intézmények alakítják, hanem a finanszírozás, a jogszabályok, az egészségügyi dolgozók, a betegek, az információ-áramlás és a társadalmi elvárások is. A rendszer teljesítménye nem vezethető le ezeknek az elemeknek önálló működéséből, hanem azok folyamatos kölcsönhatásából alakul ki.

A tanulmány szerzői ezt a gondolkodásmódot az egészségre alkalmazzák. Álláspontjuk szerint az egészség nem egyetlen tényező vagy intézmény tulajdonsága, hanem az egészséget alakító komplex rendszer működéséből létrejövő új (emergens) tulajdonság. Az egészséget ezért nem lehet kizárólag betegségek kezelésével vagy egy-egy kockázati tényező csökkentésével tartósan javítani – az azt alakító rendszer működését kell úgy fejleszteni, hogy kedvezőbb egészségi állapot kialakulását támogassa.

Ebből következik a rendszerszemlélet (*systems thinking*). A rendszerszemlélet nem önálló módszert jelent, hanem annak felismerését, hogy az egészség csak a rendszer elemeivel és kapcsolataival együtt értelmezhető. Ennek megfelelően a beavatkozások célja nem egyetlen probléma megoldása, hanem az egészséget alakító rendszer több pontján megvalósuló, egymást erősítő és összehangolt változások elősegítése.

MIBEN JELENT ÚJDONSÁGOT A RENDSZERSZEMLÉLET?

A tanulmány központi állítása nem az, hogy a betegségek megelőzésére és kezelésére irányuló megközelítés téves lenne. Éppen ellenkezőleg: a szerzők elismerik, hogy ez a szemlélet az elmúlt évtizedekben jelentős népegészségügyi eredményeket hozott. Ugyanakkor úgy vélik, hogy a 21. század összetett egészségügyi kihívásai – a népesség öregedése, a krónikus betegségek terjedése, a társadalmi egyenlőtlenségek, a környezeti változások és más, egymással összefüggő problémák – már nem kezelhetők kizárólag betegségközpontú beavatkozásokkal. Ezek a kihívások olyan rendszerekben jelennek meg, amelyek működését számos tényező együttesen alakítja.

A szerzők ezért nem a hagyományos megközelítés felváltását, hanem annak kibővítését javasolják. A hangsúly a betegségek kezeléséről az egészséget alakító rendszerek működésének megértésére és tudatos alakítására helyeződik át. Ez a szemléletváltás az alábbi táblázatban foglalható össze.

Betegségközpontú megközelítés	Rendszerszemlélettel kibővített megközelítés
A betegségek állnak a középpontban.	Az egészség áll a középpontban.
A cél egy-egy betegség megelőzése, felismerése és kezelése.	A cél az egészséget alakító rendszer olyan változásainak elősegítése, amelyek jobb egészséget eredményeznek.
A beavatkozások többnyire egy-egy problémára irányulnak.	A beavatkozások a rendszer több pontján, összehangoltan valósulnak meg.
A siker elsősorban betegségi mutatókkal mérhető.	A siker a rendszer működésében és a lakosság egészségi állapotában bekövetkező változásokkal értékelhető.
A hangsúly az egészségügyi ellátáson van.	Az egészséget alakító valamennyi ágazat és közösség szerepet kap.

1. táblázat: A betegségközpontú és a rendszerszemléletű megközelítés főbb különbségei (Forrás: az eredeti cikk 1. táblázata alapján)

A táblázatból jól látható, hogy a két megközelítés nem egymás versenytársa. A betegségközpontú szemlélet továbbra is nélkülözhetetlen a betegségek megelőzésében és kezelésében, a rendszerszemlélet azonban ennél tágabb kérdést tesz fel: hogyan alakíthatók azok a biológiai, társadalmi, gazdasági és környezeti rendszerek, amelyek végső soron meghatározzák az emberek egészségét? A szerzők szerint a jövő egészségpolitikájának éppen ez a kettős szemlélet adhat nagyobb hatékonyságot.

A KOMPLEX ADAPTÍV RENDSZEREK SZEMLÉLETÉNEK GYAKORLATI KÖVETKEZMÉNYEI

Ha az egészséget egy komplex adaptív rendszer új (emergens) tulajdonságának tekintjük, akkor az egészség fejlesztésének módja is megváltozik. A szerzők szerint a rendszerszemlélet nem csupán az egészség új értelmezését jelenti, hanem az egészségpolitikai tervezés és megvalósítás új megközelítését is. A hangsúly nem egyetlen beavatkozás kiválasztásán, hanem olyan együttműködési folyamatok kialakításán van, amelyek képesek alkalmazkodni a helyi sajátosságokhoz és a folyamatosan változó körülményekhez.

A tanulmány öt olyan alapelvet emel ki, amelyek közvetlenül következnek a komplex adaptív rendszerek működésének sajátosságaiból és kijelölik a rendszerszemléletű egészségfejlesztés gyakorlati irányait.

1. Az egészséget alakító rendszer feltérképezése

A beavatkozások tervezése előtt fel kell tárni, hogy az adott közösségben mely tényezők, szereplők és folyamatok befolyásolják leginkább az egészséget, és ezek milyen kapcsolatban állnak egymással. Mivel a komplex adaptív rendszerek működését elsősorban az elemek közötti kapcsolatok alakítják, ezek megértése a hatékony beavatkozások alapfeltétele.

2. Az érintettek aktív bevonása

A rendszer működését legjobban azok ismerik, akik annak mindennapi szereplői. Ezért a döntéshozók, szakemberek, civil szervezetek és a lakosság együttműködése elengedhetetlen a beavatkozások sikeréhez. A különböző szereplők ugyanis eltérő, egymást kiegészítő ismeretekkel rendelkeznek a rendszer működéséről.

3. Alkalmazkodóképes megvalósítás

Mivel a komplex adaptív rendszerek működése nem irányítható egyszerű ok-okozati logika alapján, a beavatkozások eredménye nem jelezhető előre teljes bizonyossággal. Ezért a programokat folyamatosan értékelni és a tapasztalatok alapján módosítani kell, hogy alkalmazkodni tudjanak a rendszer változásaihoz.

4. Tanuló rendszerek kialakítása

Az adatgyűjtés és az értékelés nem csupán az eredmények mérését szolgálja, hanem a rendszer működésének folyamatos megértését is. A visszacsatolások teszik lehetővé, hogy a beavatkozások és maga a rendszer is alkalmazkodjanak a változó körülményekhez.

5. Ágazatok közötti együttműködés

Mivel az egészség több egymással összekapcsolódó rendszer működésének eredménye, az egészségügyi ágazat önmagában nem képes tartós változást elérni. Az oktatás, a szociális ellátás, a településfejlesztés, a környezetvédelem és más ágazatok összehangolt együttműködésére is szükség van.

Az öt alapelv közös üzenete, hogy a rendszerszemléletű egészségfejlesztés nem kész megoldások alkalmazását jelenti, hanem olyan tanuló és alkalmazkodó folyamatok szervezését, amelyekben a beavatkozások a helyi tapasztalatok alapján folyamatosan alakíthatók.

A RENDSZERSZEMLÉLET A GYAKORLATBAN – KÉT SIKERES PÉLDA

A szerzők két olyan kezdeményezést mutatnak be részletesen, amelyek szemléltetik, hogyan alkalmazható a rendszerszemlélet a gyakorlatban. Az alábbiakban ezek legfontosabb tanulságait foglaljuk össze; a megvalósítás részletei az eredeti WHO Bulletin-cikkben olvashatók.

NUKA SYSTEM OF CARE (ALASZKA)

A Nuka-rendszer célja az volt, hogy az alaszakai őslakos közösségek számára olyan egészségügyi ellátást hozzon létre, amely a helyi igényekre és értékekre épül. Ennek érdekében a közösség tagjait nem csupán ellátottként, hanem a rendszer alakítóiként is bevonták a tervezésbe és a működtetésbe. Az évek során javult az ellátás minősége, nőtt a betegek elégedettsége és több egészségi mutató is kedvező irányba változott. A szerzők számára azonban nem ezek az eredmények a legfontosabbak, hanem az a tanulság, hogy a rendszer folyamatos tanulással és alkalmazkodással fejlődött, nem pedig egy előre kidolgozott modell egyszerű bevezetésével.

KÖZÖSSÉGORIENTÁLT ALAPELLÁTÁS DÉL-AFRIKÁBAN

A dél-afrikai példa azt mutatja be, hogyan lehet az egészségügyi ellátást a helyi közösségek társadalmi és környezeti sajátosságaihoz igazítani. Az egészségügyi dolgozók, a közösségi szereplők és más ágazatok együttműködése révén olyan beavatkozások valósultak meg, amelyek egyszerre kezelték az egészségi problémákat és azok társadalmi meghatározóit. A szerzők ezt azért tartják fontosnak, mert jól szemlélteti, hogy a rendszerszemlélet különböző társadalmi és kulturális környezetben is alkalmazható, mindig az adott közösség sajátosságaihoz igazodva.

A két példa közös üzenete, hogy nem a konkrét szervezeti megoldások jelentik a követendő mintát, hanem az a folyamat, amelyben a helyi szereplők közösen alakítják, folyamatosan értékelik és szükség szerint módosítják saját rendszerük működését. Ez a szerzők szerint a komplex adaptív rendszerek szemléletének legfontosabb gyakorlati következménye.

ÖSSZEFOGLALÁS

A tanulmány központi üzenete, hogy a 21. század összetett egészségügyi kihívásai új szemléletet igényelnek. A szerzők szerint az egészség nem kizárólag az egyének biológiai állapotának vagy az egészségügyi ellátás teljesítményének következménye, hanem az egészséget alakító komplex adaptív rendszerek működéséből eredő új (emergens) tulajdonság.

Ebből következően az egészség fejlesztésének középpontjába nem egy-egy betegség megelőzése vagy kezelése, hanem az egészséget alakító rendszerek működésének megértése és kedvező irányú alakítása kerül. A szerzők ezt nem a hagyományos népegészségügyi megközelítés elvetéseként, hanem annak kibővítéseként értelmezik.

A bemutatott gyakorlati példák azt szemléltetik, hogy a rendszerszemlélet nem előre kidolgozott modellek átvételét jelenti, hanem olyan tanuló és alkalmazkodó folyamatok kialakítását, amelyekben a helyi közösségek saját adottságaikra építve alakítják ki az egészségfejlesztés módszereit. A szerzők szerint ez a megközelítés megteremtheti annak lehetőségét, hogy a jövő egészségpolitikája hatékonyabban tudjon reagálni a gyorsan változó társadalmi

és környezeti kihívásokra. A WHO Bulletin tanulmányának talán legfontosabb üzenete, hogy a jövő egészségpolitikáját nem csupán a jelen problémáinak megoldására, hanem a következő évtizedek kihívásaihoz alkalmazkodni képes rendszerek kialakítására kell felkészíteni.

HIVATKOZÁSOK

Sturmberg, J., Mormina, M., Pfaff, H., Russo, F., Mercuri, M., Preiser, R., Ridde, V., Delobelle, P., Brown, G. W., Abdullah, F., Engebretsen, E., Stange, K. C., Bell, D., Martin, C. M., Burman, C., Tretter, F., & Paul, E. (2026). Systemic path to global health 2050. *Bulletin of the World Health Organization*, 104(7), 486–494.
<https://doi.org/10.2471/BLT.25.293951>

INFORMÁCIÓK A SZERZŐRŐL

Vitrai József

Széchenyi István Egyetem Egészség-és Sporttudományi Kar, Pszichológia és Egészségügyi Menedzsment Tanszék, Győr

Széchenyi István University Faculty of Health and Sport Sciences, Department of Psychology and Healthcare Management, Győr, Hungary

<https://orcid.org/0000-0001-9267-806X>

vitrai.jozsef@gmail.com
